

Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları

MAKALE TÜRÜ	Başvuru Tarihi	Kabul Tarihi	Erken Görünüm Tarihi
Araştırma Makalesi	10.2.2019	25.3.2019	26.3.2019

Engin Deniz Tanır ¹ ve Cengiz Aslan ²

Ankara Üniversitesi

Öz

Eğitim sorunlarının dönemin eğitimcilerinin düşünce ve deneyimlerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve eğitim politikalarının belirlendiği Heyet-i İlmiye toplantıları, Cumhuriyetin ilanından birkaç ay öncesinden başlamak üzere 1926 yılına kadar üç kez yapılmıştır. 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihlerinde yapılan Birinci Heyet-i İlmiye toplantısını konu edinen bu çalışma toplantıya kimlerin katıldığını, toplantıda hangi komisyonların oluşturulduğunu, komisyonların çalışma biçimini, komisyonlarda görüşülen konuları ve alınan kararları ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel araştırmadır ve verileri belge incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Bu doğrultuda, Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu'da Yenigün, İkdam ve Vatan gazetelerinin Birinci Heyet-i İlmiye toplantılarına ilişkin Haziran-Ağustos aylarında yayımladıkları yazılar incelenmiştir. Toplantıya katılanların isimleri, kurumları ve görevleri belirlenirken, bu isimlerin tamamının hangi kurumu temsil ettiği ve kaç kişinin toplantıya katıldığı bilgisi kesin olarak verilememektedir. Heyetin eğitime ilişkin geniş gündem maddeleri Maarif Vekâleti tarafından Heyet-i İlmiye'nin toplanmasından önce belirlenmiş ve gündem maddelerinin tamamı görüşülmüştür. Heyet-i İlmiye üyeleri, 15-21 kişiden oluşan komisyonlarda çalışmış ve üyeler çoğunlukla birden fazla komisyonda yer almıştır.

Anahtar sözcükler: Birinci Heyet-i İlmiye, Birinci Heyet-i İlmiye komisyonları, Maarif Vekâleti.

¹*Sorumlu Yazar:* Arş. Gör. Dr., Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, E-posta: enginarius@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4253-6156>

²Öğr. Gör. Dr., Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, E-posta: cngzaslan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3710-9838>

Cumhuriyetin kuruluş sürecinde eğitim alanında yapılan çalışmalardan başta gelenleri Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmiye toplantılarıdır. Heyet-i İlmiye toplantıları, Ankara'da, Cumhuriyetin ilanından birkaç ay öncesinden başlamak üzere 1926 yılı başlarına kadar üç kez yapılmıştır. Birinci Heyet-i İlmiye, 15 Temmuz-15 Ağustos 1923; İkinci Heyet-i İlmiye, 23 Nisan-1 Mayıs 1924; Üçüncü Heyet-i İlmiye ise 26 Aralık 1925-8 Ocak 1926 tarihlerinde toplanmıştır.

Heyet-i İlmiye, Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatına bağlı bir oluşumdur. Vekâletin 1923 yılı yapılanmasında, teşkilat yapısı bilimsel ve yönetsel olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Heyet-i İlmiye, bu yeni yapılanma kapsamında Maarif Vekâleti'nin ilmi teşkilatına dahil edilmiş yılda bir kez toplanan bir bilim kuruludur (Hâkimiyet-i Milliye, 2 Şubat 1923; Yılmaz, 1988). 1926 yılında Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulması sonrasında o zamana dek Heyet-i İlmiye'nin yaptığı türden çalışmalar bu yeni dairenin görevi sayıldığından, bu tarihten itibaren başka bir Heyet-i İlmiye toplantısı yapılmamıştır (Akyüz, 2007).

Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı dönemin Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) başkanlığında, müsteşar, Bakanlık genel müdürleri, ilgili bakanlıklar ile çeşitli tür ve kademedeki eğitim kurumlarının temsilcileri ve öğretmenlerin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ergün (1982) bu toplantıyı, hazırlık dönemi Cumhuriyet eğitiminin en olumlu çalışması; Sakaoğlu (2003) ise eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alındığı ilk ciddi çalışma olarak nitelendirmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihlerinde yapılan Birinci Heyet-i İlmiye toplantısını konu edinmektedir. Bu çerçevede çalışma, bu toplantıya kimlerin katıldığını, hangi komisyonların oluşturulduğunu, komisyonların çalışma biçimini, komisyonlarda görüşülen konuları ve alınan kararları ortaya koymayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra, toplantıya ilişkin dönemin basınında yer alan görüşlerin de incelenmesine çalışılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Heyet-i İlmiye toplantıları, Cumhuriyet eğitiminin temellerinin atılmasında önemli bir yer taşımasına karşın, alanyazına bakıldığında konuyla ilgili oldukça sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma hem alanyazındaki bu açığı gidermesi hem de toplantı hakkında ayrıntılı veriler sunması bakımından önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel araştırmadır. Tarihsel araştırmalar, geçmiş bir zamanda ol(uş)muş eylem ya da olayların anlaşılabilmesi için tanımlama ve açıklama amacına yönelik sistematik biçimde veri toplama ve değerlendirme çabasıdır (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012).

Araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemlerinden belge incelemesi yoluyla Hâkimiyet-i Milliye, İkdâm, Anadolu'da Yenigün, Vatan gazetelerinin Birinci Heyet-i İlmiye toplantılarına ilişkin Haziran-Ağustos aylarında yayımladıkları haber ve yazılardan elde edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlıca Ankara gazeteleri Hâkimiyet-i Milliye ile Anadolu'da Yenigün, başlıca İstanbul gazeteleri ise Vatan, İkdâm, Vakit, Akşam, Tevhid-i Efkâr ve Tanin gazeteleridir (Kabacalı, 2000). Milli Kütüphane'nin Dijital Kütüphane Sistemi'nde yer alan El Yazması Eserler ve Süreli Yayınlar bölümünden, dönemin gazete ve dergilerinin toplantının yapıldığı 1923 yılı sayıları incelenmiştir. Özellikle çalışma kapsamındaki dört gazetenin Haziran-Ağustos aylarındaki sayılarında toplantıya ilişkin ayrıntılı veriler bulunması nedeniyle çalışma, sözkonusu gazetelerin bu tarih aralığındaki sayılarıyla sınırlandırılmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz yaklaşımına göre çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2005) göre bu tür çözümlemede amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okura sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir, sonra bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve sonuçlara ulaşılır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular Birinci Heyet-i İlmiye, komisyonlar, komisyonların gündemi, komisyonların çalışmaları, genel oturumlar ve Birinci Heyet-i İlmiyeye ilişkin görüşler olmak üzere altı başlıkta incelenmiştir.

Birinci Heyet-i İlmiye

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, Heyet-i İlmiye toplantısının açılışını "Heyet-i İlmiye bugün ilk içtimamı akdediyor" başlığıyla okurlarına duyuruyordu (Hâkimiyet-i Milliye, 15 Temmuz 1923, 4). Heyet-i İlmiye toplantılarını Hâkimiyet-i Milliye kadar yakından takip eden İkdâm gazetesi ise 18 Temmuz 1923 tarihli sayısında, 13 Temmuz Cuma günü Ankara'da bulunan ve daha sonra İstanbul'dan gelen bazı üyelerin katılımıyla Maarif Vekili'nin başkanlığında resmi toplantılar başlamadan önce özel ön görüşme niteliğinde bir toplantı yapıldığını bildiriyordu (İkdâm, 18 Temmuz 1923). Ancak ilk resmi oturum, 15 Temmuz Pazar günü saat ikide 32 üyenin katılımıyla gerçekleşmişti (İkdâm, 19 Temmuz 1923). Heyet-i İlmiye toplantısına 40 kişi davet edilmişti ve bunlardan 21'i Ankara'da bulunuyordu; geri kalan üyeler ise İstanbul ve diğer illerden geliyorlardı (İkdâm, 18 Temmuz 1923).

Heyet-i İlmiye, 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihlerinde dönemin Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) İsmail Safa (Özler) Bey başkanlığında Ankara'da toplanmıştı. Safa Bey açılış konuşmasında, yurdun bağımsızlığını kazandığı günden itibaren bütün dikkatin "maarif üzerinde" toplandığını; milletin "hakiki kurtuluşunu maarıftan" beklediğini; dolayısıyla "bütün maarif meseleleri üzerinde memleketimizin mütehassıslarından, mütefekkirlerinden, terbiyecisi ve içtimaiyatçılarından mürekkep bir heyetin ilmi ve müsbet kararlarına ihtiyaç" olduğunu dile getirmişti. Bunun yanı sıra Safa Beyin, Maarif Vekâleti'nin ülkenin

yetiştirildiği “âlim ve mütefekkirlerin karar ve fikirlerini tatbik edecek bir vasıttan başka bir şey” olmadığını belirtmesi, (Hâkimiyet-i Milliye, 16 Temmuz 1923, 2) Heyetin alacağı kararlara ilişkin duyulan güvenin ve bu kararları uygulama isteğinin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Açılış konuşmasının ardından komisyon başkanlarının seçimine geçilmesi önerisi bizzat Maarif Vekili tarafından gündeme getirilmişti. Öncelikle Yüksek Tedrisat (Yükseköğretim) Müdürü Şefik (Yürekli) Beyin, “maarif işi olduğu için vekilin birinci ve müsteşarın ikinci reis olması lüzumu” önerisi kabul edilmiş; daha sonra komisyon başkan yardımcılığı ve katip seçimleri yapılmıştı. Oy çokluğu sağlanamadığı için ancak üçüncü turdaki oylama sonucunda 29 oy ile Şefik Bey birinci başkan yardımcılığına, 14 oy ile İhsan (Sungu) Bey ikinci başkan yardımcılığına, 17 oy ile Mustafa Rahmi Bey katipliğe seçilmişlerdi (Anadolu’da Yenigün, 16 Temmuz 1923; Hâkimiyet-i Milliye 16 Temmuz 1923; İkdam 16 Temmuz 1923).

Tablo 1, toplantıya katılanların bilgilerini içermektedir. Bu tablo, Hasan-Âli Yücel’in verdiği Heyet-i İlmiye yoklama listesi; Heyet-i İlmiye toplantısının başladığı gün olan 15 Temmuz 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesi haberi ve Baltacıoğlu’nun konu hakkındaki yazısı karşılaştırılarak oluşturulmuştur. Bu kaynaklar, katılımcı sayısı ve katılımcıların hangi kurumu temsil ettiğine ilişkin farklı bilgiler içermektedir.

Tablo 1

Birinci Heyet-i İlmiye Katılımcıları

Adı	Kurumu	Görevi
1 Ziya Gökalp	Telif ve	Telif ve Tercüme Heyeti Reisi
2 Veled Çelebi (İzbudak)	Tercüme Heyeti	Telif ve Tercüme Heyeti Azası
3 Mustafa Rahmi (Balaban)	(3)	Telif ve Tercüme Heyeti Azası
4 Şefik (Yürekli)	İlk, Orta ve	Yüksek Tedrisat Müdürü
5 Nafi Atuf (Kansu)	Yüksek Tedrisat	Orta Tedrisat Müdürü
6 Refet (Ülgen)	(3)	İlk Tedrisat Müdürü
7 Abdülfeyyaz Tevfik (Yergök)	Teftiş Heyeti (2)	Heyet-i Teftiş Heyeti Müdürü
8 (Ahmet) Hilmi (Yolaç)		müfettiş
9 Mübarek Galip (Eldem)	Hars (1)	Hars Müdürü
10 Avni (Başman)	İhsaiyyat (1)	İhsaiyyat Müdürü
11 Köprülüzade Fuad		Darülfünun Edebiyat Medresesi
12 Mustafa Zühtü (İnhan)	Darülfünun	Darülfünun Hukuk Medresesi
13 Hüsnü Hamit (Sayman)	Müdürlükleri (4)	Darülfünun Fen Medresesi
14 Dr. Vasfi		Tıp Medresesi
15 Vehbi (Sarıdal)	Serbest Âli Dersler (1)	Serbest âli ders müderrisi

(devam ediyor)

Tablo 1 (devam)

Adı	Kurumu	Görevi
16 İbrahim Alaaddin (Gövsâ)	Darümuallimin ve	Darümuallimin-i Âliye terbiye muallimi
17 Ali Haydar (Taner)	Darümuallimat-ı Âliye (2)	Darümuallimat-ı Âliye terbiye muallimi
18 Cemil (Cem)	Sanayi-i Nefise (1)	Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürü
19 Faik	Galatasaray Mektebi (1)	Galatasaray Mektebi Müdürü, Tedrisat-ı İbtidaiye eski genel müdürü
20 Hasan Fehmi (Çayköy)	Orta Tedrisat (2)	Orta Tedrisat müfettişi
21 Ali Rıza		Kastamonu Sultanisi edebiyat muallimi
22 Hulusi	İlk Tedrisat (2)	İlk Tedrisat müfettişlerinden Antalya Darümuallimin Müdürü
23 Recep Nuri		İstanbul Sultanisi kısm-ı ibtidai baş muallimi
24 İhsan (Sungu)		Darümuallimin-i Âliye Müdürü
25 Ahmet Edip		İlk Tedrisat Eski Müdürü
26 İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)		Darülfünun Terbiye Müderrisi
27 Mustafa Şekip (Tunç)	Maarif	Ruhiyat Muallimi
28 Selim Sırrı (Tarcan)	Vekâletince Seçilen	Darümuallimin-i Âliye
29 Ali Sami (Yen)	Uzmanlar (8)	Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisi
30 Necmettin Sadık (Sadak)		İçtimaiyyat Muallimi
31 Celâl Esad (Arseven)		Kadıköy Belediye Müdürü, eski İstanbul Muharriri
32 Naci Paşa (Eldeniz)		Müdafa-i Milliye Vekâleti
33 Abdülmuttalip		Dahiliye Vekâletinden, Nüfus Müdürü
34 Hamdi (Akseki)	İlgili	Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti
35 Akil	Vekâletlerden (6)	Tedrisat Müdürü
36 Dr. Ziya (Hüznî)		Nafia Vekâleti, Elektrik Mühendisi
37 Cemâl Hüsnü (Taray)		Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti
38 Ağaoğlu Ahmed		İktisat Vekâleti, İstatistik Müdürü
39 Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)	Basın Mensubu (2)	Matbuat ve İstihbarat Müdür-i Umumisi
40 İzzet Ulvi (Elöve)	Türk Ocağı (1)	Muharrir
		Afyonkarahisar Mebusu

Hâkimiyet-i Milliye'nin 15 Temmuz 1923 tarihli haberinde toplantıya katılanların isimleri ve kurum bilgileri ayrıntılı biçimde verilmiştir. Söz konusu habere göre katılımcı sayısı 40 kişidir (Hâkimiyet-i Milliye, 15 Temmuz 1923). Ancak, gazetenin haberinde ismi anılmamasına karşın, Yücel'e (1994) ve Baltacıoğlu'na (1998) göre Müsteşar Samih Rıfat Bey de katılımcılar arasında yer almaktadır.

Bunun yanı sıra mevcut kaynaklar her ne kadar katılımcıların isimlerinin, sayısının, kurumlarının ve görevlerinin büyük oranda belirlenmesini sağlasa da kurumları temsil eden katılımcıların kim olduğunu belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Örneğin Hâkimiyet-i Milliye'nin 28 Haziran 1923 tarihli sayısı ve Yücel'in verdiği Heyet-i İlmiye'nin mesai programı belgesinde, Heyet-i İlmiye toplantılarına Teftiş Heyeti'nden üç, Maarif Vekâleti tarafından seçilen uzmanlardan altı, Büyük İzci Ortasından bir kişinin katılacağı belirtilmiş olsa da hem Hâkimiyet-i Milliye'nin 15 Temmuz 1923 tarihli sayısından hem de Yücel'in verdiği Heyet-i İlmiye yoklama listesinden yola çıkarak bu sayılara karşılık gelen isimleri belirlemek olanaklı değildir. Ancak, son iki belgede kurum ve kişi bilgisi verilmesine karşın, kurumlardan görevli sayıları ve bu kurumları temsilen gelenlerin kimler olduğuna ilişkin açık bir bilgi bulunmamakta, verilen bilgilerin ise kurumlardan katılacak kişi sayısı ile örtüşmediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kurumların ve katılımcı sayılarının bilgilerini gösteren belgelerde (28 Haziran 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye ve Yücel'in paylaştığı Heyet-i İlmiye'nin mesai programı belgeleri) 40 kişinin olduğu; görevliler ve isimlerinin olduğu belgelerde, 15 Temmuz 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye'de Maarif Vekili ve Müsteşar hariç 40 kişi, Yücel'in paylaştığı Heyet-i İlmiye yoklama listesinde Maarif Vekili ve Müsteşar hariç 39 kişinin ismi bulunmaktadır. Hâkimiyet-i Milliye'nin 15 Temmuz 1923 tarihli sayısında 40 kişilik listede olup Yücel'in 39 kişilik yoklama listesinde bulunmayan kişi Sıhhiye Vekâletinden Dr. Ziya Hüznî Beydir. Baltacıoğlu'nun katılımcı listesinde de bu kişinin ismine rastlanmamaktadır. Oysa, Dr. Ziya Hüznî Beyin ismi İlk Tahsil Komisyonu hariç tüm komisyonlarda yer almaktadır (Anadolu'da Yenigün, 17 Temmuz 1923; Hâkimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1923). Bununla birlikte, toplantıya katılması gereken Necmettin Sadık ve Yakup Kadri Beylerin, Yücel'in 39 kişilik yoklama listesinde isimleri yazılı olmasına karşın toplantıya katılmadıkları, Baltacıoğlu'nun katılımcı listesinde ise isimlerinin yer almadıkları görülmektedir. Buna karşın Yakup Kadri Beyin ismi 17 Temmuz 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye'de sadece birinci komisyon listesinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra 17 Temmuz 1923 tarihli Anadolu'da Yenigün gazetesinde "Necmettin Sadık ve Yakup Kadri Beyler henüz gelmemişlerdir." (s. 2) denilse de bu isimler gazetede Heyet-i İlmiye'de oluşturulan komisyonlardan Milli ve İlmi Komisyon üyeleri arasında gösterilmişlerdir. Baltacıoğlu'nun verdiği katılımcı listesinde ise bu üç ismin yer almadığı görülmektedir. Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu'da Yenigün ve İkdâm gazeteleri ile Yücel ve Baltacıoğlu'nun eserlerinde sunulan bilgilerden yola çıkarak Necmettin Sadık ve Yakup Kadri'nin toplantıya katılmadıkları, Ziya Hüznî'nin ise toplantıda bulunduğu söylenebilir. Dolayısıyla

Maarif Vekili ve Müsteşar hariç, Heyet-i İlmiye'ye davet edilen 40 üyeden 38'inin toplantılarda hazır bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Komisyonlar

Heyet-i İlmiye'nin çalışma düzeninde komisyonlar ya da o zamanın deyimiyle "encümenler" önemli bir rol oynamıştır. Heyet-i İlmiye'nin gündemindeki çeşitli konular öncelikle komisyonlarda tartışılmış ve daha sonra ortaya çıkan raporlar/tasarılar genel oturumlarda görüşülmüş, gerekirse bazı değişiklikler yapılarak kesin kararlara varılmıştır. Anadolu'da Yenigün (17 Temmuz 1923) ve İkdam (19 Temmuz 1923) gazetelerinin haberlerinden anlaşıldığı kadarıyla başlangıç aşamasında dört komisyon oluşturulmuştur. Buna karşın araştırmacılar altı komisyonun oluşturulduğunu belirtmektedirler (Ergün, 1982; Güzel, 1987; Gül, 2018; Şanal, 2009; Öz, 2014). Toplantıda altı komisyon oluşturulduğu bilgisi, Hâkimiyet-i Milliye ve Anadolu'da Yenigün gazetelerinin 16 Temmuz 1923 tarihli haberlerinde yer almaktadır. Ancak Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin söz konusu tarihli haberinin ayrıntılarında, toplantıda oluşturulacak komisyon sayısının beş komisyonla sınırlandırıldığı görülmektedir. Gazetelere yansıdığı kadarıyla komisyonların, gündem maddelerinde olduğu gibi Maarif Vekâleti eliyle değil, Heyet-i İlmiye'nin 15 Temmuz günü yaptığı ilk oturumda farklı görüşlerin tartışıldığı bir müzakere sonucunda oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu müzakere sonucunda Heyet'in, başlangıçta kurulması düşünülen altı komisyon yerine, ilk gün dördü oluşturulan beş komisyonla çalışmasına karar verilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 16 Temmuz 1923; İkdam, 19 Temmuz 1923). Gerçekten de Hâkimiyet-i Milliye (16 Temmuz 1923) gazetesinde "istatistik meselesi için ayrıca encümen yapılmayıp 2, 3, 4, 5 arasına" (s. 2) dahil edildiği ifadesi, başlangıçta kurulması düşünülen ikinci komisyonun, yani İstatistik Müdüriyeti Teşkilatı Encümeni'nin oluşturulmasından vazgeçildiğini göstermektedir.

Komisyonların oluşturulmasından sonra komisyon üyelerinin belirlenmesine geçilmiştir. 19 Temmuz 1923 tarihli İkdam gazetesinin haberinde komisyonlar oluşturulurken katılımcıların isteğinin esas alındığı, ancak çalışmalarını kolaylaştırmak için üyelerin dört komisyona dağıtıldığı, bazı kişilerin birkaç komisyonda yer aldığı, bazı komisyonların da kendi aralarında toplandıklarında çeşitli meselelere göre alt komisyonlar biçiminde çalışabileceği bir düzenin benimsendiği belirtilmektedir.

15 Temmuzda oluşturulan ve 21 Temmuzdaki genel toplantıya kadar dört komisyon biçiminde çalışan komisyonlar ve üyeleri aşağıdaki gibidir (Anadolu'da Yenigün, 17 Temmuz 1923, 2; Hâkimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1923, 3):

1. Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni azaları: Ziya Gökalp, Naci Paşa, Mübarek, (Köprülüzade Mehmet) Fuat, Terbiyeci İsmail Hakkı, Ağaoğlu Ahmet, Veled Çelebi, Cemil, Hüsnü Hamid, Mustafa Rahmi, İbrahim Alaaddin, Avni, Cemal Hüsnü, Darülfünun Hukuk Medresesi İktisad Müderrisi Zühtü Bey (Komisyon Başkanı), Abdülmuttalip, Dr. Ziya Hüznü, İzzet Ulvi, Vehbi,

Yakup Kadri ve Necmettin Sadık Beyler (Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin komisyon listesinde Necmettin Sadık Bey yer almamaktadır).

2. İlk Tahsil Encümeni azaları (Tahsil-i İbtidai): Şefik, İlk Tedrisat Müdürü Refet Bey (Komisyon Başkanı), Abdülfeyyaz Tevfik, Hulusi, Recep Nuri, Edip, İhsan, Selim Sırrı, İbrahim Alaaddin, Şekip, Mustafa Rahmi, Faik, Hamdi, Hasan Fehmi, Müfettiş Hilmi ve Ali Sami Beyler (Anadolu'da Yenigün gazetesinin komisyon listesinde Ali Sami Bey yer almamaktadır).
3. Darümuallimin ve Darümuallimat -İzcilik, Terbiyecilik- Teşkilat Encümeni azaları: İhsan, Naci Paşa, İbrahim Alaaddin, Ali Haydar, Refet, Avni, Selim Sırrı, Ali Sami, Mustafa Rahmi, İsmail Hakkı, Abdülfeyyaz Tevfik, Recep Nuri, Müfettiş Hilmi, Şefik, Şekip, İzzet Ulvi, Nafi Atuf, Müfettiş Hasan Fehmi, Dr. Ziya Hüznü, Mühendis Akil, Hulusi Beyler (Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin komisyon listesinde İsmail Hakkı Bey yer almamaktadır).
4. Orta Tedrisat Encümeni azaları: Hasan Fehmi, Ali Rıza, Nafi Atuf, Faik, Abdülfeyyaz Tevfik, Hüsnü Hamid, Şekip, Ali Haydar, Hamdi, Dr. Vasfi Bey, Dr. Ziya Hüznü, Zühtü, Refet, Veled Çelebi, Mühendis Akil, Cemal Hüsnü, Vehbi, Ali Sami, Köprülüzade Mehmet Fuat, Naci Paşa ve İsmail Hakkı Bey (Anadolu'da Yenigün gazetesinin komisyon listesinde İsmail Hakkı Bey yer almamaktadır).

Anadolu'da Yenigün gazetesi 20 Temmuz 1923 tarihli haberinde, Heyet-i İlmiye komisyonlarının her gün düzenli bir şekilde sabah ve öğleden sonra iki oturum halinde toplanarak görüşmelerde bulunduğunu ve programdaki bütün konular hakkında bir fikir oluştuğunu bildiriyordu. Aynı gazetede, 21 Temmuzda genel bir oturum yapılacağı ve bu oturumda “maarif siyaseti hakkında tetkikatta bulunmak üzere yeni bir komisyon” oluşturulacağı belirtiliyordu (Anadolu'da Yenigün, 20 Temmuz 1923, 2). Diğer komisyonlardaki görüşmeler olgunlaştıktan sonra kurulan bu yeni komisyon, Maarif-i Umumiye İcraat Programı'nı hazırlayacak olan Maarif İcraat Encümeni'di. Bu komisyon, 21 Temmuz tarihli ikinci genel oturumda, tedrisat müdürleri, diğer vekâletlerden gelen altı kişi ve Heyet-i İlmiye'nin dört komisyonundan seçilen ikişer üyeye oluşturulmuştu. Buna göre beşinci komisyon ve üyeleri aşağıdaki gibidir (Anadolu'da Yenigün, 22 Temmuz 1923, 2):

5. Maarif İcraat Encümeni: Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni'nden Ziya Gökalp ve İsmail Hakkı; İlk Tedrisat Encümeni'nden İhsan ve Hasan Fehmi; Darümuallimin ve Darümuallimat Encümeni'nden İbrahim Alaaddin ve Ali Haydar; Orta Tedrisat Encümeni'nden Köprülüzade Mehmet Fuat ve Dr. Vasfi Bey; bakanlıkların altı temsilcisi, Naci Paşa, Abdülmuttalip Bey, Hamdi Bey, Akil Bey, Dr. Ziya (Hüznü) Bey, Cemal Hüsnü Bey; Tedrisat müdürleri Şefik, Nafi Atuf ve Refet Beylerdir.

Beş komisyona bakıldığında, Maarif Vekili ve Müsteşarın dahil olmadığı komisyonlarda Heyet-i İlmiye üyelerinin 15-21 kişilik gruplar biçiminde çalıştığı ve üyelerin çoğunlukla birden fazla komisyonda yer aldığı görülmektedir.

Komisyonların Gündemi

Heyet-i İlmiye'nin inceleyeceği ve görüşeceği 26 gündem maddesi toplantının açılışından bir süre önce Maarif Vekâleti tarafından belirlenmişti (Hâkimiyet-i Milliye, 28 Haziran 1923). İkdâm (18 Temmuz 1923) gazetesinin de vurguladığı üzere gündemde yer alan tüm maddelerin o seneki toplantıda görüşülerek karara bağlanması gibi bir zorunluluk bulunmuyordu. Dolayısıyla karara bağlanamayan maddelerin sonraki Heyet-i İlmiye toplantılarında tamamlanması öngörülüyordu.

Maarif Vekâleti'nce önceden belirlenmiş gündem maddeleri ilk gün kurulan komisyonlara dağıtılmıştı. Bu dağıtımda komisyon üyelerinin uzmanlık alanlarının dikkate alınmış olduğu söylenebilir. Bu çerçevede 16 Temmuz 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye ve Anadolu'da Yenigün gazetelerine göre, Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni'nin 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 23.; İlk Tahsil Encümeni'nin 14, 15 ve 16.; Darülmüallimin ve Darülmüallimat -İzcilik, Terbiyecilik- Teşkilat Encümeni'nin 17, 21, 22, 24 ve 26.; Orta Tedrisat Encümeni'nin 18, 19, 20 ve 25. maddeleri; Maarif İcraat Encümeni'nin ise birinci madde olan umumi icraat programını görüşmesi kararlaştırılmıştır. Fakat gündem maddelerinden ilki olan bu madde daha sonra görüşülmek üzere ertelenmiştir. İstatistik Müdüriyeti Teşkilatı Encümeni ise, istatistik meselesi için ayrıca bir encümene gerek duyulmadığından oluşturulmamış ve bu komisyonun çalışacağı 4. madde, Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni'nin çalışacağı maddeler arasına devredilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 16 Temmuz 1923; Anadolu'da Yenigün, 16 Temmuz 1923). Dolayısıyla başlangıçta düşünülen bu altı komisyon ve çalışacakları gündem maddelerinin de farklılaştığı görülmektedir. Bunun yanı sıra başlangıçta belirlenen maddelerin başka komisyonlara da havale edilebileceği ve heyetin başlangıçtaki programında yer almayan konuların da komisyonların çalışma programına eklenmesi tartışılmıştır. Ali Rıza Beyin, ilk tedrisatın Darülmüallimin Encümeni'nde olmasını önermesi (Hâkimiyet-i Milliye, 16 Temmuz 1923), önceden belirlenen gündem maddesinin başka komisyonda da görüşülebileceğine; Hüsnü Hamid Beyin programın Etnografya Müzesi, Milli Müze, Mektep Müzesi meseleleri arasına bir de Tabiat Müzeleri Teşkilatı maddesinin eklenmesi önerisi (İkdâm, 19 Temmuz 1923) ise, Heyetin başlangıçtaki programında yer almayan konuların gündeme alınması durumuna örnek olarak verilebilir. Ayrıca gündemde yer almayıp dışarıdan gönderilen çeşitli öneri ve raporlar da Heyet tarafından tartışılmıştır.

Heyet-i İlmiye'de ele alınan konular oldukça kapsamlıdır. Tablo 2, toplantıda ele alınan konuları ve konuların hangi komisyonlar tarafından görüşüldüğü bilgisini içermektedir.

Tablo 2

Toplantıda Görüşülen Maddeler ve İlgili Komisyonlar

M	Ele Alınan Maddeler	İncelendiği Komisyonlar
1	Maarif-i umumiye icraat programı	Maarif İcraat Encümeni
2	Milli hars	
3	Muhalledelerle (kalıcı eserler) ana kitapların tercümesinde takip olunacak esaslar	
4	İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatı	
5	Milli Kamus ve Sarf	
6	Milli Musiki, Milli Lisan ve Edebiyat	Milli ve İlmi Teşkilat
7	Milli Tarih Kütüphanesi	Encümeni
8	Milli Hazine-i Evrak	
9	Milli Tarih ve Coğrafya Enstitüleri	
10	Etnografya Müzesi	
11	Milli Müze	
12	Mektep Müzesi	
13	Ankara'da Âli Dersler	
14	Tahsil-i İbtidai (İlkokul) Programları	
15	İbtidai Tahsilinden (İlköğretim) Sonra Hayati Tedrisatı Programı	İlk Tahsil Encümeni
16	Tedrisat-ı İbtidaiye Kararnamesinin Tadili Layihası (Değiştirilmesi Teklifi)	
17	Darümuallimin ve Darümuallimat (Kız ve Erkek Öğretmen Okulları) Nizamnamesinin ve Programlarının Tadilatı	Darümuallimin ve Darümuallimat - İzcilik, Terbiyecilik- Teşkilat Encümeni
18	Sultanilerde Teşkilat ve Tahsil Müddeti ve Sultani İsmi Tebdili (Değiştirilmesi)	Orta Tedrisat Encümeni
19	Sultani Programları Tadilatı	
20	Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Layihası	
21	İzcilik Teşkilat-ı Esasiesi	Darümuallimin ve Darümuallimat -İzcilik, Terbiyecilik- Teşkilat Encümeni
22	Heyet-i Teftiş Nizamnamesi Layihası	
23	Âsâr-ı Afika (Eski Eserler) Nizamnamesinin Tadili	Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni
24	İstanbul Darümuallimin ve Darümuallimatında Birer Tâli (Orta Öğretmen Okulu) Kısım Teşkili	Darümuallimin ve Darümuallimat -İzcilik, Terbiyecilik- Teşkilat Encümeni
25	Galatasaray Sultanisinin Teşkilatı ve Programları	Orta Tedrisat Encümeni
26	Darümuallimin-i Âliye'de Kayıtlı Bulunan Talebeye Mesleki Malumat Verilmesi	Darümuallimin ve Darümuallimat -İzcilik, Terbiyecilik- Teşkilat Encümeni

Köprülü'ye göre, Heyet-i İlmiye on beş seneden beri memleketimizde eğitim adına yapılmamış olan işleri ele aldığı ve bunları bir karara bağlamaya çalıştığı için önem taşımaktadır. Ayrıca ona göre, ilk kez uzman bir heyet tarafından program yapılmış; ilköğretimden yükseköğretime kadar maarif teşkilatı, öğretim programları, ulusal eğitimin temel hedefleri müsbet bir biçimde tayin ve tespit edilmiştir (Vatan, 21 Ağustos 1923).

Komisyonların Çalışmaları

Heyet-i İlmiye toplantılarında çalışan beş komisyondan birincisi olan Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni, 25 Temmuz 1923 tarihli İkdam gazetesine göre programın en yüklü bölümünü üstlenmiştir. İstatistik Müdüriyeti Teşkilatı'na ilişkin 4. maddeyi ele alacak komisyonun oluşturulmayıp bu maddenin ilk genel oturumda Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni'ne eklenmesiyle söz konusu komisyonun yükü daha da artmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 16 Temmuz 1923). Dolayısıyla ağır iş yükü, bu komisyonun dört alt komisyona ayrılmasını gerektirmiştir. Kültür işlerini ele alacak birinci alt komisyonun raportörlüğüne Ziya Gökalp Bey seçilmiş, Mübarek, Cemil, Fuad, Hakkı, Hüsnü Hamid, Cemal Hüsnü, İzzet Ulvi Beyler de bu alt komisyonun üyeleri olarak Gökalp'le birlikte çalışmıştır. Ankara'daki âli dersler konusunu ele alacak ikinci alt komisyonun raportörlüğüne Ağaoğlu Ahmed Bey seçilmiş, Ziya Gökalp, Fuad, Hakkı, Cemal Hüsnü, Mustafa Rahmi ve Zühtü Beyler de bu alt komisyonda yer almışlardır. Mektep müzeleri hakkında rapor düzenleyecek üçüncü alt komisyonun raportörlüğüne İbrahim Alaaddin Bey seçilmiş, o da İhsan, Şekip, Mustafa Rahmi, Abdülfeyyaz Tevfik Beyler ile birlikte çalışmıştır. Muhalledat (kalıcı eserler) ve insaniyat sorunlarını ele alacak dördüncü alt komisyonun raportörlüğüne ise Mustafa Rahmi Bey seçilmiş, Fuad, Ziya Gökalp, Zühtü, Hüsnü Hamid, Cemil, İsmail Hakkı Beyler de onun çalışma arkadaşları olmuşlardır (İkdam, 25 Temmuz 1923). Milli ve İlmi Teşkilat Encümeni'nin görüştüğü ana maddeler Tablo 2'de yer aldığı üzere, muhalledelerle (kalıcı eserler) ana kitapların çevirisinde izlenecek ilkeler; İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatı; milli kamus ve sarf; milli musiki, milli lisan ve edebiyat; Milli Tarih Kütüphanesi; Milli Hazine-i Evrak; Milli Tarih ve Coğrafya Enstitüleri; Etnografya Müzesi; Milli Müze; Mektep Müzesi; Ankara'da âli dersler başlıklarında toplanmaktadır.

Bu komisyonun hazırladığı raporlardan biri Kültür Teşkilatı Hakkında Rapor'dur. Ziya Gökalp, komisyonda okunan raporuyla Hars Müdüriyet-i Umumiyesi (Kültür Genel Müdürlüğü) adıyla İlk, Orta, Yükseköğretim Müdüriyetleri gibi Maarif Vekâleti'ne bağlı, ancak ilmi ve hükmi şahsiyete (bilimsel ve tüzel kişiliğe) sahip bir teşkilat kurulmasını önermiştir (İkdam, 25 Temmuz 1923). Bu öneriye göre Kültür Genel Müdürlüğü altı enstitüden oluşacaktır. Bunlar Milli Müze Enstitüsü, Milli Tarih Enstitüsü, Milli İstatistik Teşkilatı, Milli Coğrafya Enstitüsü, Türkiyat Enstitüsü ve Bedi'iyat (Güzel Sanatlar) Enstitüsü'dür (Baltacıoğlu, 1998; Hâkimiyet-i Milliye, 6 Ağustos 1923; İkdam, 25 Temmuz 1923).

Komisyonunda görüşülen raporlardan bir diğeri, Ankara'daki Âli Dersler Hakkında Rapor'dur. Ağaoğlu Ahmed Bey ve çalışma arkadaşları tarafından

hazırlanan rapora göre, Ankara'daki âli dersler yeni bir Darülfünun'un temelini atılmasına doğru dönüşmekte ve bunun bir göstergesi olarak İctimaiyat Fakültesi niteliğinde bir Edebiyat Fakültesi kurulması düşünülmektedir. Ankara Edebiyat Fakültesi, şahsiyet-i ilmiye ve hükmiyeyi haiz (bilimsel ve tüzel kişiliğe sahip), müstakil bir Darülfünun olacak ve on kadar kürsü ile bu kürsülere o miktarda muallim bulunacaktır. Bunlar, Felsefe, Milli İctimaiyat, Milli Edebiyat, Milli İktisadiyat, Milli Hukuk, Milli Tarih, Milli Terbiye, Milli Coğrafya, Milli Bediiyat kürsüleridir. Bu kürsülerin her birine mülhak muallimlikler ise, Ahlâk, Umumi İctimaiyat, İstatistik, Garb Edebiyatı Tarihi, Umumi ve İctimai İktisat, Mukayese-i Hukuk, Medeniyet Tarihi, Tecrübi Ruhiyat, Tabii ve Beşeri Coğrafya, Sanayi-i Nefise Tarihi alanlarıdır (İkdam, 25 Temmuz 1923). Bu raporun, 14 Haziran 1935'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen, 22 Haziran 1935 tarih ve 3035 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2795 nolu kanunla kurulan, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ön hazırlığı olduğu söylenebilir.

İkinci komisyon olan İlk Tahsil Encümeni, Tahsil-i ibtidai (ilkokul) programları; İbtidai tahsilinden (ilköğretim) sonra Hayati Tedrisat Programı; Tedrisat-ı İbtidaiye Kararnamesinin Tadili Layihası (değiştirilmesi önerisi) maddelerini görüşmüştür. Bu çerçevede, ilkokulun zorunlu ve parasız olarak altı yıl olması; ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının genel bütçeden ödenmesi; diğer gereksinimlerin (bina, ders araç-gereçleri vb.) mahalli bütçelerden karşılanması yoluyla halkın kendi maarifiyle doğrudan doğruya alâkadarlığına imkân verilmesi konuları tartışılmıştır. Bunun yanı sıra, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarına 1000 kuruştan başlayarak her üç senede 250 kuruş zam yapılması; ikiden fazla çocuğu olan öğretmenlere bir maaş oranında ikramiye verilmesi; görevleri sırasında hastalandıklarında tam maaşla iki seneye kadar izinli sayılmaları ve hastalıklarının devlet hastanelerinde ücretsiz yapılması (İkdam, 25 Temmuz 1923) gibi çeşitli düzenlemelerle ilkokul öğretmenlerinin sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Üçüncü (Darülmualimin ve Darülmualimat Teşkilat Encümeni) ve dördüncü (Orta Tedrisat Encümeni) komisyonlar, üyelerinin diğer komisyonlarda da yer almaları nedeniyle ilerleme kaydedememiş; özellikle orta tedrisat (ortaöğretim) konusuyla meşgul olan komisyon, öncelikle maarif siyasetindeki ana hatların belirlenmesini gerekli gördüğü için durumu genel oturumlarda ele almaya karar vermiştir (İkdam, 25 Temmuz 1923). Bu çerçevede, üyeleri ilk iki komisyonda da yer alan üçüncü ve dördüncü komisyonun çalışmalarını başlangıçta kaç kişiyle yürüttüğü bilinemese de az sayıda kişiyle yürüttüğü ve ilk iki komisyona göre konularını daha geç bir zamanda genel oturumlara havale ettiği söylenebilir. Örneğin, Heyet toplantılarının bitiminden bir gün önce, 14 Ağustos 1923'te, Terbiye-i Bedeniye ve İzcilik komisyonunun kararlarının heyet-i umumiyenin tasdikine sunulduğunun belirtilmesi bu durumun göstergesidir. Bunun yanı sıra, bu kararın alınmasında encümende çalışmış azadan yalnızca Naci Paşa, İhsan, Refik, Selim Sırrı, İzzet Ulvi, Ali Sami ve Avni Beylerin (Hâkimiyet-i Milliye, 15 Ağustos 1923) isimlerinin yer alması, 21 kişilik üçüncü komisyonun daha az sayıda kişiyle çalıştığı ya da bu isimlerin karar sürecinde etkin olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Burada dikkat çekici bir nokta da komisyonda çalışan üyeler arasında Refik Bey'in isminin geçmesidir. Bu kişi Heyet-i İlmiye'ye davetli üyelerden biri değildir. 15 Ağustos 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Kuleli İdadi-i Askerisi Ders Nazırı olarak tanıtılan Refik Beyin Heyet-i İlmiye'nin üçüncü komisyonunda bulunma nedenine ilişkin hiçbir açıklama yapılmamıştır. Diğer kaynaklarda da onun ismine rastlanmamaktadır. Ayrıca haberde isminin yanında görevinin de yazıyor olması, bu ismin hata sonucu yazılmış olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Refik Beyin buradaki varlığı, Heyet-i İlmiye komisyonlarına Heyet üyesi olmadığı halde dışarıdan da uzmanların davet edilmiş olabileceği kanısını uyandırmaktadır.

Darülmualimin ve Darülmualimat-İzcilik, Terbiyecilik-Teşkilat Encümeni'nin gündem maddeleri, Darülmualimin ve Darülmualimat (Kız ve Erkek Öğretmen Okulları) Nizamnamesi ve Programlarının Tadilatı; İzcilik Teşkilat-ı Esasiyesi; Heyet-i Teftişîye Nizamname Layihası; İstanbul Darülmualimin ve Darülmualimatında birer tâli kısım (Orta Öğretmen Okulu) teşkili; Darülmualimin-i Aliye'de kayıtlı bulunan talebeye mesleki malumat (Pedagojik Formasyon) verilmesi maddeleridir. Dördüncü komisyon olan Orta Tedrisat Encümeni, Sultanilerde teşkilat ve tahsil müddeti ve Sultani isminin tebdili (Lise olarak değiştirilmesi); Sultani programları tadilatı; Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Layihası; Galatasaray Sultanisi'nin teşkilatı ve programları maddelerini görüşmüştür.

Beşinci komisyon olan Maarif İcraat Encümeni ise vahdet-i terbiye (eğitimde birlik) konusunu tartışarak ilköğretimde teftiş ve idare haklarının tamamen Maarif Vekâleti'ne ait olduğuna karar vermiş ve bu karar, Heyet-i İlmiye'nin 2 Ağustos Perşembe günü gerçekleştirilen üçüncü genel oturumunda tartışılmıştır. Diğer bir ifadeyle farklı okul kademeleri (ibtidai, idadi, sultani) ve okul türlerinin (askeri, mesleki okullar ile ziraat, ticaret ve sanat okulları) hangi vekâletin sorumluluğunda olacağı konusu kararlaştırılmıştır (İkdam, 5 Ağustos 1923). Bunun yanı sıra komisyonda, sultani mektepleri, yeniden açılacak olan ev idaresi ve açıcılık mektepleri konuları da görüşülmüştür (İkdam, 4 Ağustos 1923).

Genel Oturumlar

Heyet-i İlmiye'nin genel oturumları, komisyonların kendi içlerinde görüşüp olgunlaştırdığı konuların, belirlediği ilkelerin, üzerinde çalıştığı kanun tasarısı ve önerilerin, hazırladığı raporların vb. son bir kez daha görüşüldüğü ve kararlaştırıldığı toplantılardır.

Genel oturumlar, komisyonların yoğun olarak çalıştığı ilk iki haftada sadece iki kez, son iki haftada ise artan bir sıklıkla düzenlendi. Bu çerçevede toplantının ilk günü olan 15 Temmuz Pazar günü ilk genel oturum; 21 Temmuz Cumartesi günü ikinci genel oturum; 2 Ağustos Perşembe günü üçüncü genel oturum; 4 Ağustos Cumartesi günü dördüncü genel oturum yapılmıştır (İkdam, 5 ve 8 Ağustos 1923). Heyetin 9 Ağustos Perşembe günü dokuzuncu genel oturumunu gerçekleştirmesi (İkdam, 12 Ağustos 1923), 4 Ağustostan itibaren her gün bir genel oturumun yapıldığını

göstermektedir. 16 Ağustos 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, son toplantının Yüksek Tedrisat Müdürü Şefik Beyin başkanlığında gerçekleştirildiği ve Heyet-i İlmiye’de, “yirmi genel celsede on dokuz müsbet karar” (s. 1) alındığı belirtilmektedir. Dolayısıyla Heyetin son altı gününde, 10-15 Ağustos günlerinde, on bir genel oturumun yapıldığı söylenebilir. Baltacıoğlu (1998), Heyetin tüm oturum tutanaklarının Millet Meclisi tutanak kurulu tarafından her birleşimde düzenli olarak tutulduğunu fakat yayımlanmadığını ve bu tutanakların kaybolduğunu belirtmektedir.

Heyet-i İlmiye’nin ilk toplantısından son toplantısına kadar genel oturumlarda, binalar ve öğretim araçları; tevhid-i terbiye (eğitimin birleştirilmesi) meselesi; çeşitli derecedeki okullar arasındaki ilişkiler; öğrenci ve öğretmenlerin askerliği; Darülfünun muallim ve müderrislerinin maaşları; Galatasaray Lisesi; Heyet-i Teftişiyeye layihası; bütün memurların geçim sıkıntısına ilişkin hükümetin dikkatinin çekilmesi; ibtidai ve tali (ilköğretim ve orta öğretim) programlarında ana esaslar; izcilik ve keşşafılık; Darümuallimin nizamnamesi; Terbiye-i Bedeniye Darümuallimini (Beden Eğitimi Öğretmen Okulu); halk eğitimi; hars, telif ve tercüme, lisaniyat; öğretmenlerin hukukunun korunması; Ankara’da içtimaiyat fakültesi; liselerde müze oluşturulması; maarif müntesipleri (eğitim çalışanları) çocuklarının gündüzlü okullara ücretsiz alınması; Darülfünun muallimlerinin ve müderrislerinin siyasetle veya başka işlerle meşgul olmamaları; maarif mıntukaları (bölge eğitim yönetimleri); mektep müzeleri; ilk tedrisat kararnamesi; orta tedrisat; orta tedrisat muallimleri kanun tasarısı; dini tedrisat esasları hakkında kararlar alınmış, bazı esaslar belirlenmiş ve temennilerde bulunulmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 17 Ağustos 1923). Bunun yanı sıra kadınların Heyet-i İlmiye’ye girebilecekleri ve ilköğretim müfettişi olarak da görev yapabilecekleri; Terbiye Darülmesai (Eğitim Enstitüsü) ile Terbiyevi Ruhîyat Darülmesai (Eğitim Psikolojisi Enstitüsü) oluşturulması (Hâkimiyet-i Milliye, 10 Ağustos 1923) alınan diğer kararlardan bazılarıdır. Bu iki enstitünün Darülfünun’un ilgili kürsülerine bağlı olarak açılması düşünülmüştür. Terbiye Darülmesai 1923’te kurulur ve Baltacıoğlu başkanlığında 1933 yılına kadar varlığını sürdürür (Altunya, 2018).

15 Temmuz’da başlayan Heyet-i İlmiye genel oturumlarının önemli bir özelliği de sınırlı olanaklara rağmen kamuya açık olmasıdır. 15 Temmuz 1923 tarihli Anadolu’da Yeniğün gazetesi, toplantının yapılacağı Darümuallimin konferans salonunun yetersizliği nedeniyle dinleyici olarak her gün sadece 30 kişinin kabul edilebildiğini, arzu edenlerin Maarif Vekâleti Kalem-i Mahsusuna bir gün önceden başvurarak alacakları belge ile toplantıya katılabileceklerini bildirmektedir. Gazetelere yansıyan haberlerden de toplantıların bazı oturumlarına öğretmenlerin, milletvekillerinin ve bazı devlet erkanının dinleyici olarak katıldığı anlaşılmaktadır.

Heyetin ikinci hafta çalışmaları, 23 Temmuz milli bayramıyla birlikte hem kurban bayramına hem de zafer barışına denk gelmiştir. Bayramlaşma töreni için Büyük Millet Meclisi’ne gidilmiş; Gazi Paşa hazretleri İzmir’de olduğu için Meclis ikinci başkanı Ali Fuad Paşa ile bayramlaşmıştır. Daha sonra Heyet üyeleri, Kâzım Karabekir Paşa’nın daveti üzerine onun Keçiören bağlarındaki köşküne gitmiş;

bayramın dördüncü Cuma günü Kayaş'a gidilmiş, Selim Sırrı Beyin yöneticiliğinde düzenlenen oyunlara heyetin yaşlı, genç bütün üyeleri katılmış ve milli danslar sergilenmiştir (İkdam, 1 Ağustos 1923). Dolayısıyla Heyetin yoğun gündem maddelerinin yanı sıra çeşitli sosyal-kültürel etkinliklere de zaman ayırdığı söylenebilir. 14 Ağustos 1923 salı günü saat 17.00'de Türk Ocağı'nda Başkan Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey, kurulun onuruna çay ziyafeti vermiş ve Atatürk de bu davete katılmıştır (Anadolu'da Yenigün, 15 Ağustos 1923; Baltacıoğlu, 1998; Tevhid-i Efkâr, 15 Ağustos 1923). 15 Ağustos 1923 Çarşamba günü, Heyet-i İlmiye'nin son oturumunun bitiminde, Kâzım Karabekir Paşa'nın mevlüd-i nebevi günlerinin kitap bayramı sayılmasını ve o gün herkesin birbirine kitap hediye etmesini teklifi, Heyet tarafından kabul edilmiştir. Başkan yardımcısı Şefik Beyin Heyet-i İlmiye'nin görevini tamamladığını bildirmesinden sonra Maarif Vekili Safa Bey kısa bir konuşma yaparak toplantıyı sona erdirmiştir. Toplantının bitiminde Darülmuallimin bahçesinde grup halinde Vatan fotoğrafçısı Muhterem Bey tarafından fotoğraf çekimi gerçekleştirilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 16 Ağustos 1923; İkdam, 16 Ağustos 1923).

Birinci Heyet-i İlmiye İlişkin Görüşler

Araştırmacılar, Birinci Heyet-i İlmiye'nin ulusal eğitimin temellerini atması anlamında öncü bir rol oynadığını düşünmekte ve bu toplantıya önem vermektedirler (Ergün, 1982; Sakaoğlu, 2003; Yılmaz, 1988). Bununla birlikte Birinci Heyet-i İlmiye, o dönemin gazete ve dergilerinde, övgülerin yanı sıra ciddi eleştiri ve itirazlarla da karşılaşmıştır. İkdam gazetesinin Paris muhabiri Haşim Nahit (Erbil) Heyet-i İlmiye toplantıları başlamadan hemen önceki bir yazısında Maarif Vekâleti'nin bu girişimini anlamlı ve övgüye değer bulmakla beraber, toplantıda görüşülecek gündem maddelerini ve Heyet üyelerinin yeterliklerini "İstatistik Teşkilatıyla milli hars, milli musiki, milli lisan, edebiyat ve ilh... meselelerinin yan yana ve mektep müdür ve muallimleri tarafından halledilmesine inanmak bir hurafe olur" sözleriyle eleştirmiştir (İkdam, 17 Temmuz 1923, 3). Anadolu Terbiye Mecmuası'nda da Heyet-i İlmiye toplantısına olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşılmaktadır. Derginin Eylül 1923 tarihli sayısında yayımlanan kısa bir yorum yazısında "Heyetin müzakerelerinden müsbet bir netice çıktığını zannetmiyoruz" (s. 17) deniyor ve bu durum Heyeti oluşturan kişiler arasında deneyimli eğitimcilerin ve eğitim bürokratlarının çok az sayıda olmasıyla bağlantılandırılıyordu. Dergiye göre, Heyet-i İlmiye üyelerinin "çoğu terbiye ilminin geçirmekte olduğu terakkilerden haberdar değildi" (Anadolu Terbiye Mecmuası, 1339, 17). Heyet-i İlmiye'ye çok daha olumlu yaklaşan Muallimler Mecmuası'nda (1923) bile "çağrılan zevatın bir kısmında isabet edilmemişti; ümidimiz bazı azanın bizce mücerreb (sınanmış) liyakatlerine münhasırdı" (s. 243) denilerek Heyet üyelerinin bir kısmının yetersizliğine dikkat çekiliyordu. Görüldüğü üzere eleştirilerin odağında Heyet üyelerinin niteliğine duyulan güvensizlik vardı. Üyelerden Köprülüzade Fuat Bey, 21 Ağustos 1923 tarihli Vatan gazetesinin kendisi ile yaptığı görüşmede, Avrupa'dan uzman çağrılarak okul programlarını onlara düzenlemek gibi önerilerin ileri sürüldüğünden söz ediyordu. Programların düzenlenmesinde yabancı uzmanların fikirlerine başvurulması gerektiği

yolundaki itirazlara karşı Köprülü, Heyet-i İlmiye’de gerek Türkiye’deki gerekse de Avrupa’daki eğitim ve öğretim sorunlarını her yönüyle bilen, deneyimli, memleketi karış karış gezmiş ve çeşitli maarif memuriyetlerinde hizmet etmiş birçok muktedir insan bulunduğunu söylüyor ve Avrupalıların memleketimizi bizim uzmanlarımız kadar bilmedikleri gibi milli eğitime verilmesi gereken yönü de bizim gibi takdir edemeyeceklerini ileri sürüyordu (Vatan, 21 Ağustos 1923). Köprülü bu sözleriyle, eğitimin ulusallığının yine ulusal öğelerle sağlanabileceğine de vurgu yapmış oluyordu.

Dönemin tanıklarının alanyazında yer alan metinlerine bakıldığında da, Birinci Heyet-i İlmiye ile ilgili farklı değerlendirmelerin söz konusu olduğu görülmektedir. Hasan-Âli Yücel, Heyet-i İlmiye’nin, gündemindeki konuları ayrıntılı incelediğini, her konunun ayrıca incelenmesi için seçilen komisyonların raporlar hazırladığını ve bunların genel oturumlarda okunarak esaslı tartışmaların yapıldığını söylemektedir (Yücel, 1994).

Heyet üyelerinden Baltacıoğlu (1998), katılımcıların hep uzmanlardan oluştuğunu ve aradan geçen zamana karşın bu kurultayın sıcaklığını ve zevkini hiç unutamadığını; tartışmaların salt bir özgürlükle yapıldığını, önemli eğitim sorunlarının düşünüldüğünü; eğitimin bilimsel esaslar üzerine kurulması ve kültürel egemenliğimizin özgürlüğünü sağlamak için yoğun tartışmalar sonucunda kararlar verdiklerini ve ilk kez maarif siyasetinde demokrasi ve özgürlük ilkelerinin bütünüyle uygulandığını belirtmektedir.

Tonguç (1998), Heyetin çok zengin bir programı olduğunu ve hemen bütün eğitim sorunlarının Heyete sunulduğunu söylemekle birlikte, konuşulan sorunların çetin olduğunu; Heyet üyelerinin bazılarının Doğu İslam kültürü değerlerine, bazılarının Avrupa uygarlığına bağlı bulunduğunu, diğerlerininse eğitim meselelerini ve pedagoji ilkelerini hiç bilmeyen kimselerden oluştuğunu; bu yüzden ele alınan meselelerden hemen hiçbirinin çözülemediğini vurgulamaktadır.

Tonguç’un değerlendirmesine benzer biçimde 30 Temmuz 1923 tarihli İkdâm gazetesi de komisyon üyelerinin temayüllerini sınıflandırmanın olanaklı olduğunu, bu çerçevede bazı üyelerin memleketin yalnız hal-i hazırda imkânlarını ve müesseselerini düşündüğünü, yapılacak esasat için yine onların esas olarak muhafazasını talep ettiklerini; diğer üyelerin mevcut gerçeklikle hiç ilgisi olmayan teşkilat ve tesisat vücuda getirilmesine taraftar olduğunu; bir kısmının ise bir mefkure tayiniyle ona doğru daha ölçülü hareketten yana olduğunu belirtmektedir. Ayrıca üyeler arasında hars ve edebiyat taraftarlarıyla fenniyat gayretkârlarının küçük muarazalarına (karşı çıkma) rastlanıldığı vurgulanmaktadır (İkdâm, 30 Temmuz 1923). Heyet-i İlmiye üyelerinin zihniyet farklılıklarına özel bir önem atfeden Tonguç (1998), bu toplantıda hiçbir işte esaslı karara varılamamasının nedenini, her meselenin karşısına mektepliler ve medreseliler zihniyetinin dikilmesine ve her iki tarafın onu kendi görüş açısından halletmek istemesine bağlamaktadır. Ona göre, “medrese-mektep ikiliği devam ettiği müddetçe Türkiye eğitim kurumlarını asrileştirmek kolay kolay mümkün olamayacaktır” (s. 289).

İkdam gazetesinin Ankara'daki özel muhabirinin 30 Temmuz 1923 tarihli haberi de tartışmaların uzamasında üyeler arasındaki görüş ayrılıklarının belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki, Maarif Vekili bir ara şaka yollu da olsa "müsbet netayic meydana konulmadıkça davetli azayı salıvermemek niyetinde bulunduğu" tehdidini dile getirmiştir. Maarif Vekâleti'nin toplantıdan mutlaka olumlu bir sonuç elde etme isteği ve kararlılığı, üyeleri günde iki kez uzun toplantılar yapmaya yöneltmiştir (İkdam, 30 Temmuz 1923, 2). Sonuçta Heyet-i İlmiye üyeleri, farklı görüşlerine karşın, uzun tartışmalar sonucunda yeni Türkiye'nin maarif siyasetine yön verebilecek bazı kararlar alabilmiştir.

Köprülüzade Fuat Bey, Vatan gazetesine yaptığı açıklamalarda Heyet-i İlmiye'de kabul edilen ilkelerden en önemli gördüklerini sıralamıştır. Bunların ilki tevhid-i terbiye konusudur. Ona göre kabul edilen bu ilke sayesinde "medrese, askeri mektep, sivil mektep hülâsa bütün talim ve terbiye müesseseleri aynı programı tatbik ve aynı ruh ve seciyede milli kanaatlere malik ve aynı asri mefhumları mefkuresine yerleştirmiş gençler yetiştirecektir" (Vatan, 21 Ağustos 1923, 1). İkinci önemli ilke, devletin demokratik halinin nazar-ı dikkate alınmasıdır. Bu ilkeden hareketle "ibtidai tahsil mesarifi yalnız mahalli bütçelere bırakılmamış ve bilhassa ibtidai muallimleri maaşının umumi bütçeden temini esası" kabul edilmiştir (Vatan, 21 Ağustos 1923, 1). Üçüncü ilke mesleki eğitime de klasik eğitim kadar önem verilmesidir. Ona göre "memlekete yüksek bir seviye-i fikriye, ve ahlakiyede yetişen güzidler sınıfı ne kadar lazım ise iş adamları, yüksek bir tahsil görmeden sanayi, ticaret ve ziraate atılacak müstahsil insanlar yetiştirmek de o kadar zaruridir." Bunu sağlamak için de birtakım meslek idadileri kurulması kararlaştırılmıştır (Vatan, 21 Ağustos 1923, 1). Dördüncü ilke ise öğretmenlik mesleğinin "bir meslek-i mahsus haline" yükseltilmesidir. Ona göre "Heyet-i İlmiye toplantılarında öğretmenlerin atama, yükseltme ve emeklilikleri belirli esaslara bağlanmıştır ki bunlar kabul edildiği takdirde artık muallimliği, ameleliğe tercih edenler bulunmayacaktır" (Vatan, 21 Ağustos 1923, 1).

Baltacıoğlu, Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında ortaya atılan büyük eğitim sorunları arasında vahdet-i terbiye (eğitimin birliği), maarif mıntukaları ve ilkokulların pedagojik yapısını saymaktadır. Bu üç sorundan ilki, yani vahdet-i terbiye meselesi, 3 Mart 1924'te 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile sonuçlanmıştır. Maarif mıntukaları sorununa ilişkin olarak Birinci Heyet-i İlmiye toplantısından üç sene sonra, 1926 Maarif Teşkilatına Dair Yasa ile Türkiye 13 maarif mıntukasına ayrılmış ve her mıntikanın başına da bir maarif emini getirilmiştir. Ancak bu uygulama uzun süreli olmamıştır. Üçüncü sorun olan ilkokulların pedagojik yapısına ilişkin ise önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Heyet tarafından tartışılan, ilkokulların okuma-yazma okulu olmaktan çıkarılarak iş ve hayat okulu durumuna getirilmesi tezi olan müstahsil terbiye (üretici eğitim) konusu, ayrıntılarda anlaşma sağlanamadığı için uygulanma şansı bulamamıştır. Bu tez, yıllar sonra Eğitim Kurslarında ve Köy Enstitülerinde uygulanma alanı bulabilmiştir (Baltacıoğlu, 1998).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Mevcut belge ve bilgilerden Heyet-i İlmiye toplantısına katılanların isimleri, kurumları ve görevleri belirlenebilirken, bu isimlerin tamamının hangi kurumu temsil ettiği ve kaç kişinin toplantıya katıldığı bilgisi kesin olarak verilememektedir.

Heyetin eğitime ilişkin geniş gündem maddelerinin Maarif Vekâleti tarafından Heyet-i İlmiye'nin toplanmasından önce belirlendiği anlaşılmaktadır. Ancak Heyet-i İlmiye'nin ilk günkü oturumunda yapılan görüşmelerde İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi maddesinin çıkarılmasının ve bazı yeni maddelerin gündeme eklenmesinin tartışılması, Vekâletin başlangıçta belirlemiş olduğu gündemde birtakım değişiklikler yapılmasının önünde bir engel olmadığını göstermektedir. Gündem maddeleri üzerinde yürütülen ilk günkü tartışmalara rağmen, Vekâletin belirlemiş olduğu maddelerde bir değişikliğe gidilmemiştir. Öncelikle komisyonlarda ele alınan maddeler daha sonra genel oturumlarda tartışılmış ve bu maddelere ilişkin kararlar alınmıştır. Her ne kadar ilk genel oturumdaki konuşmalarda 26 maddenin bir ayda tamamlanamayacağı iddia edilse de (Hakimiyet-i Milliye, 16 Temmuz 1923) gündem maddelerinin tamamı görüşülebilmektedir. Ayrıca Heyetin başlangıçtaki programında yer almayan konular da gelen öneriler üzerine komisyonların çalışma programına eklenmiştir. Bu çerçevede, Heyetin başlangıçta gündem maddelerinin dışında bir taslak programının bulunmadığı söylenebilir.

Heyet-i İlmiye üyelerinin, 15-21 kişiden oluşan komisyonlarda çalışması, üyelerin çoğunlukla birden fazla komisyonda yer almasına neden olmuştur. Dolayısıyla toplantının yoğun gündemiyle toplantıya katılan üye sayısının örtüşmediği görülmektedir. Heyetin ilk iki haftasında komisyonlar halinde çalışılmış ve iki genel oturum gerçekleştirilmiştir. Özellikle, Heyetin ikinci hafta programının "Hürriyet" ve kurban bayramlarıyla Lozan görüşmelerinin sonuna rastlaması nedeniyle verilen kısa ara Heyetin çalışmalarını yavaşlatmıştır. Bu durum, son iki haftanın programının daha yoğun geçmesine neden olmuştur. Gerçekten de son iki haftada hem komisyonlar çalışmalarını sürdürmüş hem de çok sayıda genel oturum gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Heyetin son haftasında, bir taraftan komisyonlar çalışmaya devam ederken diğer taraftan on bir genel oturumun yapılması bu çerçevede değerlendirilebilir.

Birinci Heyet-i İlmiye'nin komisyonlar ve genel oturumlarına ilişkin tutanaklar, dönemin gazetelerine sınırlı ölçüde yansımıştır. Gazeteler bazı komisyon raporlarına ve genel oturumlardaki tartışmalara kısmen yer vermiştir. Ayrıca genel oturumlarda yapılan görüşme kayıtlarının düzenli olarak tutulmasına karşın, bu tutanakların yayımlanmamış ve daha sonra kaybolmuş olması, komisyonlar ve genel oturumlarda yapılan tartışmaların ayrıntılı biçimde ortaya konulmasını güçleştirmektedir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ortaya çıkan yeni yönetimin, bu toplantıda alınan kararları olanaklar çerçevesinde uyguladığı ve bu kararların diğer Heyet-i İlmîyeler için zengin bir deneyim ve bilgi birikimi sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte Heyet kararlarının bir bağlayıcılığının ve yaptırım gücünün olmaması, ülkenin içinde

bulunduğu koşullarla birlikte düşünüldüğünde, alınan kararların kısa zamanda uygulamaya konmasını zorlaştırmıştır. Buna karşın, 7 Ağustos 1923 tarihli Vatan gazetesinde Heyet-i İlmiye'nin icrai yetkiye sahip olmasının önerildiği ve bu önerinin kabul edildiği, toplantının bitiminden sonra Maarif Vekâleti'nde Heyet üyeleri arasından birkaç kişinin oluşturduğu bir komisyon ile Heyetin kararlarının uygulanmasına çalışılacağı belirtilmiştir. Ancak hiçbir kaynakta, bu komisyonun aktif hale geldiğine ilişkin bir bilgi yer almamaktadır.

Birinci Heyet-i İlmiye kararlarının, yeni devletin ve henüz adı konmamış rejimin yapısına uygun bir ulusal eğitimin yönünü belirlemede etkisi olduğunu söylemek olanaklıdır. Sakaoğlu'na (2003) göre, toplantıların bitiminden bir gün önce 14 Ağustos 1923'te Meclis'te okunan hükümet programında eğitime uzun bir bölüm ayrılmış ve programın eğitim içeriği Heyet-i İlmiye görüşmelerinden ve kararlarından esinlenmiştir. Ayrıca toplantıda ortaya konan hedefler bir anda gerçekleştirilemese de bu toplantıyla, ümmetçi eğitim düşüncesinden hızla sıyrılıp milli eğitime, yaşama, işe ve uygulamaya yönelik çağdaş eğitime geçiş süreci başlamıştır. Öte yandan 27 Ağustos 1923 tarihli İkdâm gazetesinin haberi dikkate alınacak olursa, Maarif Vekâleti'nin 26 Ağustos tarihinde İstanbul Maarif Müdüriyetine gönderdiği bir talimatname, Heyet-i İlmiye'nin bazı kararlarının uygulanmaya başladığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de Heyet-i İlmiye'de üzerinde ciddiyetle durulan bazı konuların çok gecikmeden uygulamaya geçirildiği görülmektedir. Bunlardan biri olan "tevhid-i terbiye" konusu, toplantıdan yaklaşık yedi ay sonra 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu olarak yasalasmıştır. Bu çerçevede, "Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur" maddesiyle (m. 1), ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanarak Cumhuriyet'in eğitim-öğretim birliği sağlanmıştır. Ünder'e (1999) göre de Birinci Heyet-i İlmiye'de Cumhuriyet eğitiminin temelleri özgürce tartışılmış ve alınan kararların büyük bir kısmı Maarif Vekâleti tarafından uygulanmıştır. Ayrıca dönemin karar vericileri, daha sonra bir benzeri görülmeyecek şekilde, kendi politikalarını aydınlara veya uzmanlara onaylatma amacı gütmemiş, aksine politikalarını onların görüşleri üzerinden şekillendirme niyeti taşımıştır. Bu görelî özerklik durumu, diğer Heyet-i İlmiye toplantılarıyla 1939'dan itibaren toplanan Milli Eğitim Şûralarında görülmeyecektir.

Birinci Heyet-i İlmiye toplantı tutanaklarının kaybolması, araştırmacıların bu konuda yeni bilgiler sunabilmesini sınırlandırmaktadır. Buna karşın, dönemin gazete ve dergileri aracılığıyla yapılan bu tür çalışmalarda araştırmacıların elde ettikleri verileri karşılaştırmalı ve eleştirel bir yöntemle değerlendirmeleri, daha tutarlı ve doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra Cumhuriyet eğitiminin inşasında önemli bir yer tutan Heyet-i İlmiye toplantılarının tamamını birarada değerlendiren karşılaştırmalı çalışmalar yapılması dönemin eğitim uygulamalarının daha iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi (M.Ö. 1000 – M. S. 2007)*. (Gözden geçirilmiş 11. Bası). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Altunya, N. (2018). *Türkiye’de eğitim bilimleri öğretimi-başlangıçtan 1965’e kadar*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ankara Heyet-i İlmiye müzakereleri. (1923, 4 Ağustos). *İkdam*.
- Ankara Türk Ocağı’nda ziyafet. (1923, 15 Ağustos). *Tevhid-i Efkâr*.
- Ankara’da Heyet-i İlmiye azası. (1923, 1 Ağustos). *İkdam*.
- Ankara’da Heyet-i İlmiye müzakeratı. (1923, 12 Ağustos). *İkdam*.
- Ankara’da Heyet-i İlmiye müzakeratı. (1923, 30 Temmuz). *İkdam*.
- Ankara’da Heyet-i İlmiye müzakeratı. (1923, 5 Ağustos). *İkdam*.
- Ankara’daki Heyet-i İlmiye’nin mesaisi. (1923, 25 Temmuz). *İkdam*.
- Baltacıoğlu, I. H. (1998). *Hayatım*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Fraenkel, J., Wallen, N., and Hyun, H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. London: McGraw-Hill Higher Education.
- Gül, O. K. (2018). Maarif Kongresi, Heyet-i İlmiyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi üzerine bir değerlendirme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 509-523. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/604343> adresinden edinilmiştir.
- Güzel, A. (1987). İlk Heyet-i İlmiye çalışmaları, alınan kararlar ve dini tedrisat. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 337-356. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/eruidf/article/view/5000067478/5000062693> adresinden edinilmiştir.
- Haşim Nahit (1923, 17 Temmuz). Ankara’da ilmi cemiyetler. *İkdam*, s. 3.
- Heyet-i İlmiye için istihzarat. (1923, 18 Temmuz). *İkdam*.
- Heyet-i İlmiye vazifesini bitirmiş. (1923, 16 Ağustos). *İkdam*.
- Heyet-i İlmiye. (1923, 15 Temmuz). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Heyet-i İlmiye. (1923, 16 Ağustos). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Heyet-i İlmiye. (1923, 17 Ağustos). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Heyet-i İlmiye. (1923, 28 Haziran). *Hâkimiyet-i Milliye*.

- Heyet-i İlmiye'nin dünkü mesaisi. (1923, 19 Temmuz). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Heyet-i İlmiye'nin içtimaı. (1923, 16 Temmuz). *İkdam*.
- Heyet-i İlmiye'nin ilk içtimaı. (1923, 16 Temmuz). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Heyet-i İlmiye'nin mühim içtimalarından. (1923, 10 Ağustos). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Heyet-i İlmiye'nin müsbet neticelerinden. (1923, 6 Ağustos). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Heyet-i İlmiye'nin netice-i mesaisi. (1923, 21 Ağustos). *Vatan*.
- Heyet-i İlmiye'nin resm-i küşadı. (1923, 19 Temmuz). *İkdam*.
- Heyet-i İlmiye'ye icrai salahiyet veriliyor. (1923, 7 Ağustos). *Vatan*.
- İlmi heyet bugün içtima ediyor. (1923, 15 Temmuz). *Anadolu'da Yenigün*.
- İlmi heyet hakkında. (1923). *Muallimler Mecmuası* 1(12), 243.
- İlmi heyet mukarreratı. (1923, 27 Ağustos). *İkdam*.
- İlmi heyetin dünkü umumi içtimaı. (1923, 22 Temmuz). *Anadolu'da Yenigün*.
- İlmi heyetin ilk içtimaı. (1923, 16 Temmuz). *Anadolu'da Yenigün*.
- İlmi heyette. (1923, 17 Temmuz). *Anadolu'da Yenigün*.
- İlmi heyette. (1923, 20 Temmuz). *Anadolu'da Yenigün*.
- Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından günümüze Türkiye'de matbaa, basın ve yayın*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Maarif şunu. (1923). *Anadolu Terbiye Mecmuası* 2(11), 17.
- Öz, A. (2014). Heyet-i İlmiye toplantıları ve Millî Eğitim şûralarında din eğitimi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(29), 129-156. <http://www.ifdergisi.sakarya.edu.tr/article/view/1052000397/1052000335> adresinden edinilmiştir.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şanal, M. (2009). *Birinci Heyet-i İlmiye. Cumhuriyet dönemi Türk kültürü ve Atatürk dönemi (1920-1938)*, C. 2. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tonguç, İ. H. (1998). *Eğitim yolu ile canlandırılacak köy*. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Türk Ocağı'nda. (1923, 15 Ağustos). *Anadolu'da Yenigün*.

- Ünder, H. (1999). Birinci Heyeti İlmîye'de Tevhid-i Tedrisat tartışması. *Tarih ve Toplum*, 31(186), 349-354.
- Yılmaz, H. (1988). *Heyet-i İlmîyeler (1923, 1924, 1926)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, H.-Â. (1994). *Türkiye'de orta öğretim*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences

Year: 2019, Volume: 52, Issue: 1, 251-276

DOI: 10.30964/aubfd.525230, E-ISSN: 2458-8342, P-ISSN: 1301-3718

The First Scientific Committee (Birinci Heyet-i İlmiye) and Its Rules of Procedure

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date	Online First Date
Research Article	02.10.2019	03.25.2019	03.26.2019

Engin Deniz Tanır ¹ and Cengiz Aslan ²
Ankara University

Abstract

Scientific Committee (Heyet-i İlmiye) meetings, in which educational problems were discussed and educational policies were determined according to the thoughts and the experiences of contemporary educators, were held three times starting from a few months before proclamation of the Republic until 1926. This study is about the First Scientific Committee meeting held between 15 July and 15 August 1923; and accordingly this study aims to reveal the people attended the meeting, the commissions established in the meeting, working styles of the commissions, and the subjects discussed and the decisions taken in these commissions. The methodology of this study is historical research and the data were collected through document analysis. With this methodology, papers on the topic of the First Scientific Committee meetings published between June and August 1923 in the newspapers of “Hâkimiyet-i Milliye”, “Anadolu’da Yenigün”, “İkdam” were investigated. While the names, institutions and missions of the people who participated in the meeting can be determined, the information of the institutions that these people represented and how many people participated in the meeting cannot be given exactly. Large agenda topics of the Committee for education were determined by Ministry of Education before the Scientific Committee meeting and all the agenda topics were discussed. Members of the Scientific Committee worked in the groups consisted of 15-20 people, and the members mostly participated in more than one group.

Keywords: The First Scientific Committee, The First Scientific Committee Commissions, Ministry of Education.

¹Corresponding Author: Res. Asst. Dr., Faculty of Educational Sciences, Department of Philosophical, Social and Historical Foundations of Education, E-mail: enginarius@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4253-6156>

²Dr. Faculty of Educational Sciences, Department of Philosophical, Social and Historical Foundations of Education. E-mail: cngzaslan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3710-9838>

Purpose and Significance

The Education Congress (Maarif Kongresi) and the Scientific Committee meetings (Heyet-i İlmiye) are amongst the most prominent attempt in the field of education during the foundation of the Republic. The Scientific Committee meetings were held three times in Ankara between the years of 1923-1926, the first of which was held between 15 July and 15 August 1923, which is just a few months before the declaration of the Republic; the second of which was between 23 April and 1 May 1924; and the third of which was between 26 December 1925 and 8 January 1926.

The First Scientific Committee meeting was assembled under the presidency of the Minister of Education with the participation of the undersecretary and general managers, teachers, representatives of relevant ministries and educational institutions of various types and levels. Ergun (1982) defines this meeting as the most fruitful endeavor of pre-Republican education and Sakaoğlu (2003) defines as the first serious work, in which all aspects of the educational affairs were discussed.

Although the Scientific Committee meetings have an important place in the establishment of the educational foundations of the Republic, there are limited researches in the literature. Therefore, this study is thought to be important in terms of filling this gap in the literature. This study is aimed to collect and analyze the data related to the First Scientific Committee meeting held between 15 July and 15 August 1923 and to determine who participated in the First Scientific Committee meeting, which commissions were created, what their rules of procedure were, which issues were discussed, and which decisions were taken by the Committee. Additionally, it is tried to analyze the views of the press of those years regarding the meeting.

Method

The methodology of this study is historical research, which is one of the qualitative research methods. Historical research is the systematic collection and evaluation of data to describe, explain, and thereby understand actions or events that occurred sometime in the past (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012, 535). In this context, the research data were collected through the document analysis, which is one of the qualitative research methods. The collected data were analyzed according to descriptive analysis approach. According to Yıldırım and Şimşek (2005), the purpose of this type of analysis is to present the findings to the reader in an edited and interpreted manner. In this line, initially the collected data are systematically and clearly described, explained and interpreted; then cause-effect relationships are figured out to reach some conclusions. During this study, after having surveyed a number of newspapers in the Section of the Manuscript Works and Periodicals in the Digital Library System of the National Library of Turkey, the limitation of this study was determined as Hâkimiyet-i Milliye, İkdâm, Anadolu'da Yenigün, and Vatan between June and August of 1923. Then, the research data were collected from these newspapers and analyzed.

Results

In the first session of the Scientific Committee, which was held on the 15th of July, it was decided to work with five commissions, four of which were formed on the first day even though the six commissions were initially considered as the Commission of National and Scientific Organization, the Commission of Directorate of Statistics, the Commission of Primary Education, the Organization Commission of Teacher Training Schools, the Commission of Secondary Education, and the Sixth Commission. The Commission of Directorate of Statistics was not been formed. The agenda items of the meeting were shared with the commissions as follows 2nd, 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th, 8th, 9th, 10th, 11th, 12th, 13th, and 23rd items to the Commission of National and Scientific Organization; 14th, 15th, and 16th items to the Commission of Primary Education; 17th, 21st, 22nd, 24th, and 26th items to the Organization Commission of Teacher Training Schools–Scouting and Training-; 18th, 19th, 20th, and 25th items to the Commission of Secondary Education; lastly 1st item, which is the general executive program, to the Education Executive Commission. All items of the agenda were discussed. The issues, which were discussed and finalized by the commissions were reported and decisions related to the agenda items were settled after discussing in the general meetings. Twenty general sessions were held in the First Scientific Committee.

The Commission of National and Scientific Organization, which is the first of the five commission as a part of the Scientific Committee, has undertaken the busiest part of the program according to the İkdam newspaper issued on 25 July 1923. Therefore, the heavy workload required the commission to be divided into four sub-commissions. The main items discussed by the Commission of National and Scientific Organization are as follows: principles to be followed in translation of masterpieces and main books; General Directorate of Statistics; national dictionary and grammar; national music, national language and literature; National History Library; the National Archives; the National History and Geographic Institutes; Ethnography Museum; the National Museum; School Museum; higher courses (âli dersler) in Ankara. The second commission, which is the Commission of Primary Education, discussed the primary school curriculum and the proposal for the amendment of the Primary Education Decree. The Organization Commission of Teacher Training Schools –Scouting and Training- discussed the amendment of the Regulation and curriculum of the Teacher Training Schools; the Scouting constitution; the Regulation Bill of the Inspection Board; the establishment of a section for the secondary teacher training within the Teacher Training Schools for men and women (Darülmuaallimin and Darülmuaallimat) in İstanbul; the delivery of pedagogical content knowledge to the students of higher teacher training college for high schools (Darülmuaallimin-i Aliye). The fourth one, which is the Commission of Secondary Education discussed the organization and the study period of Sultanies (High Schools); change of the name Sultani as “Lise”; revision of Sultani curriculum; draft law on secondary education teachers; Galatasaray High School’s organization and curriculum. The fifth commission, which is the Education Executive Commission debated the subject of the

unification of education and decided that the right to inspect and administer the primary education was fully owned by the Ministry of Education.

Discussion and Conclusions

Although it is possible to determine the names, institutions, and roles of the participants through the currently available documents and information, it is not possible to exactly determine the institutions that the participants represent and the number of participants. The First Scientific Committee was assembled with a very intensive and extensive agenda of education. Hence, some commissions and even sub-commissions were formed to talk about the items of the agenda. First of all, the agenda items discussed by the commissions were later transferred to the general sessions, and decisions were made after the final discussion. In addition, sometimes the subjects which were not included in the first program of the Scientific Committee were included in the work program of the commissions based on internal or external proposals. It is observed that the members of the First Scientific Committee worked as groups of 15-21 people in commissions and that most of the members were involved in more than one commission and some commissions worked in sub-commissions within themselves. Requests of the members were taken into consideration when forming the commissions. It is also clear that the decisions taken at this initial meeting provided a wealth of experience and knowledge for the subsequent Scientific Committees. However, given that the lack of binding and enforcement power of decisions taken by the Scientific Committee and the disadvantage of the country's socio-economic conditions, it was difficult to implement the decisions of the Committee in the short term.